

УТИЦАЈ ДОЗНАКА ИЗ ИНОСТРАНСТВА НА БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Николина Ракић

Економски факултет Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, Босна и Херцеговина
nikolinamocevic24@gmail.com

АПСТРАКТ

Пажња у овоме чланку усмјерена је на економске ефекте емиграција на матичну земљу, а посебно на ефекте дознака из иностранства које представљају најзначајнији позитивни економски ефекат. Након прегледа негативних и позитивних економских ефеката емиграција, дат је преглед основних карактеристика дознака. Циљ овог рада јесте да се утврди да ли новчане дознаке из иностранства имају статистички значајан утицај на кретање вриједности БДП-а Босне и Херцеговине. У том контексту, прво је представљен износ дознака које пристижу у БиХ, њихово учешће у БДП-у, структура према земљи поријекла и извршено поређење дознака из иностранства са страним директним инвестицијама, а након тога слиједи дио који је емпиријске природе. У том дијелу је коришћено вишеструког линеарног регресионог модела са шест објашњавајућих промјених испитан утицај дознака из иностранства на БДП Босне и Херцеговине.

УВОД

Према подацима о попису становништва из 1991. године, Босна и Херцеговина је имала 4.380.000 становника, док је према попису становништва 2013. године тај број износио 3.530.000 становника, што је за 850.000 мање, односно, говорећи у постотцима, 20% мање становништва. Такав резултат захтијева и квантификацију економских ефеката миграција на матичну земљу.

РЕЗУЛТАТИ

Миграциони одлив током ратног периода 1990-их година довео је до тога да се Босна и Херцеговина данас убраја у водеће земље по износу дознака мјерено удјелом у БДП-у. Приказ удјела дознака у БДП-у за период од 2004. до 2019. дат је у сљедећој табели:

Табела 1. Учешће дознака у БДП-у Босне и Херцеговине (Извор: Калкулација аутора)
Table 1. Share of remittances in the GDP of Bosnia and Herzegovina (Source: Author's calculation)

Године	Учешће дознака у БДП-у БиХ у процентима	Године	Учешће дознака у БДП-у БиХ у процентима
2004	15,8	2013	8,02
2005	13,5	2014	8,46
2006	12,8	2015	8,32
2007	12,7	2016	8,16
2008	10,2	2017	8,43
2009	8,37	2018	7,99
2010	8,1	2019	7,86
2011	7,79		
2012	8,13	просјек	9,67

Дознаке из иностранства представљају стабилан извор прихода за Босну и Херцеговину. Смањење новчаних дознака у периоду 2008-2010. резултат је утицаја свјетске економске кризе.

График 2. Новчане дознаке исељеништва од 2004. до 2019. године према подацима ЦББиХ у милионима КМ (Калкулација аутора)
Graph 2. Remittances of emigrants from 2004 to 2019 according to the CBBIH data in millions of KM (Author's calculation)

Према подацима ЦББиХ у периоду од 2004. до 2019. године дознаке износили су 37.852.000.000,00 КМ. Износ дознака би био много већи када би постојала могућност статистичког обухватања дознака које неформалним путем стижу у земљу. Сматра се да је износ таквих средстава велики, нарочито због чињенице да 78,6% дознака долази из европских земаља, а 51,1% из Хрватске, Србије и Словеније, што указује да постоје велике могућности достављања средстава неформалним путем.

График 1. Структура дознака према земљи поријекла у процентима (Публикација „Cost of Youth Emigration from Bosnia and Herzegovina“ у издању Westminster Foundation for Democracy [WFD], 2020)
Graph 1. Structure of remittances by country of origin in percentages (Publication “Cost of Youth Emigration from Bosnia and Herzegovina” published by the Westminster Foundation for Democracy [WFD], 2020)

Да би се упоредили средње чињенице и подаци, у овом случају дознаке из иностранства и стране директне инвестиције за период од 2011. до 2018. године и да би се дошло до нових закључака који обогатују спознају, кориштена је компаративна метода. Долази се до закључка да су у посматраном периоду дознаке из иностранства износиле 18.690.000.000,00 КМ, а стране директне инвестиције 5.337.000.000,00 КМ, што значи да је прилив по основу дознака био 3,5 пута већи у односу на прилив по основу страних директних инвестиција. Осим тога, стране директне инвестиције показују већи степен волатилности у односу на дознаке, а то је јасно када се на примјер погледају разлике у износу инвестиција 2013., 2014. и 2015. године, док дознаке показују значајну отпорност на макроекономске шокове, кризне периоде, економске и политичке турбуленције. Наведено упућује да би дознаке могле бити фактор раста бруто домаћег производа.

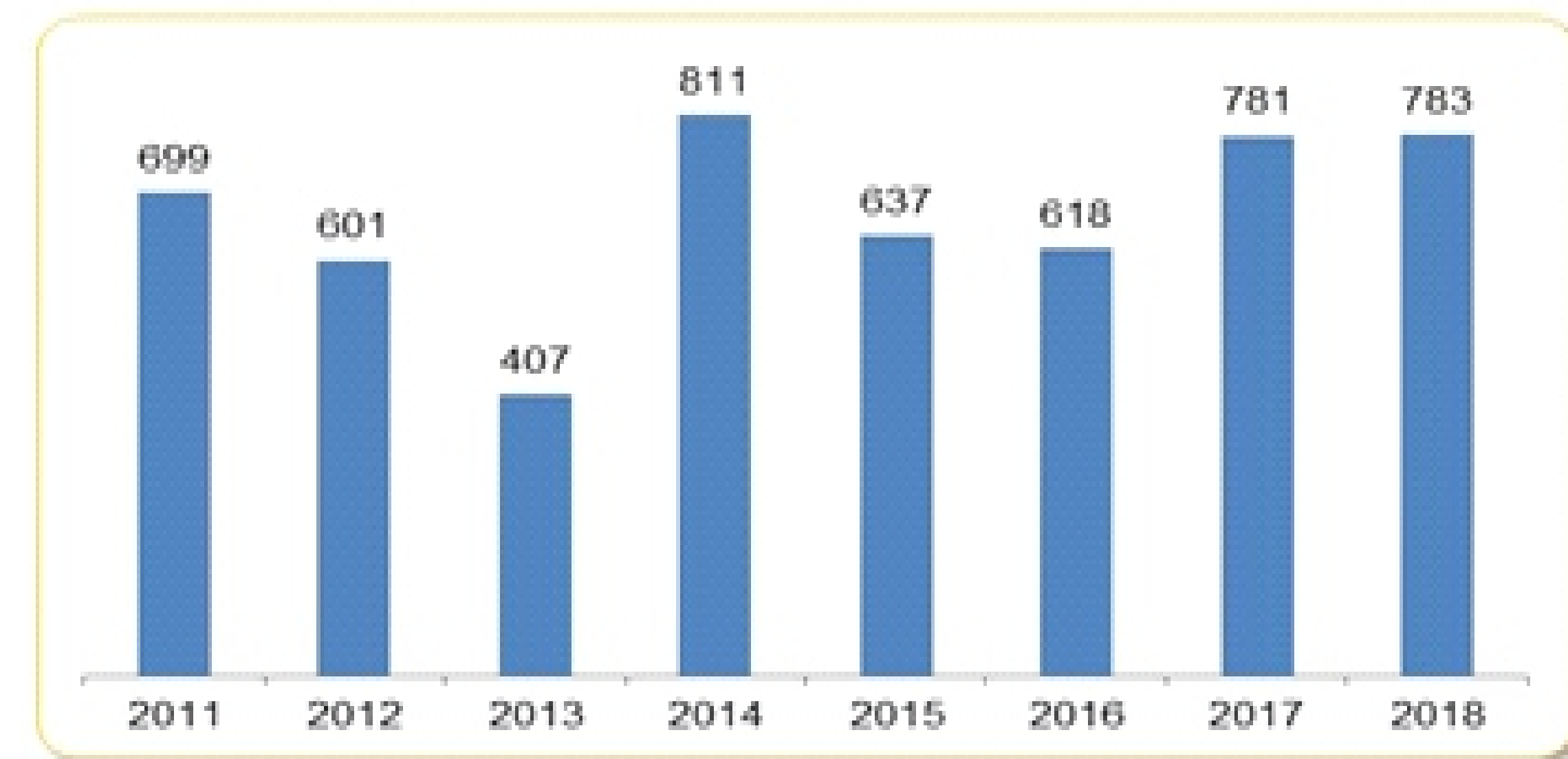

График 3. Износи страних директних инвестиција по годинама у Босни и Херцеговини, милиони КМ (Централна банка Босне и Херцеговине/ЦББиХ), август 2019. Године)
Graph 3. Amounts of foreign direct investments by years in Bosnia and Herzegovina, million KM (Central Bank of Bosnia and Herzegovina (CBBIH), August 2019)

ЗАКЉУЧАК

Босна и Херцеговина је држава са високим учешћем дознака из иностранства у структури БДП-а. Њихов значај најбоље се може сагледати уколико се упореде са страним директним инвестицијама. Тако дознаке показују мањи степен волатилности, што значи да су стабилан извор прихода, за разлику од страних директних инвестиција које зависе од економске и политичке ситуације у матичној земљи, а по обиму, дознаке су 3,5 пута веће. Међутим, све то није довољно да се дознаке посматрају као фактор раста БДП-а. Допринос дознака расту БДП-а првенствено зависи од начина на који се средства добијена у виду дознака троше. Основни облик употребе дознака у БиХ је текућа лична потрошња или непродуктивно инвестирање (углавном у некретности), те имобилизовање у готовинском облику (штедња „испод сламарике“). На тај начин дознаке доприносе социјалној стабилности и одржавају животни стандард знатног дијела становништва, али не доприносе развоју земље. И истраживање спроведено у овоме раду показало је да дознаке из иностранства немају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Да би дознаке постале генератор развоја неопходан је повољан и стабилан инвестициони, али и цијелокупан економски и политички амбијент, односно, потребно је да поред алтруистичких мотива слања дознака постоје и изражени инвестициони мотиви. У економској литератури мишљења изнесена о економском утицају дознака на земљу која је прималац нису јединствена и експлицитна. Док велики број емпиријских студија закључује да су ефекти позитивни, у осталим студијама се наводи да дознаке, у ствари, могу имати и негативне ефекте. Ти негативни ефекти првенствено се манифестују кроз незаинтересованост дијела становништва који се „издржава“ од дознака за укључивање на тржиште рада, или, другачије речено, приход остварен по основу дознака посматра се као замјена за приход који се може остварити властитим радом. Ипак, позитивни ефекти дознака, како на микро тако и на макро плану, доминантнији су од негативних ефеката. Оне доприносе бољем животу прималаца, а истовремено постоји и макроекономска и социјална добит од дознака као прихода. Наравно, циљ већине земаља са значајним удјелом дознака у бруто домаћем производу јесте да исте доведу и до његовог раста.

ЕМПИРИСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Евидентно је да дознаке имају важну улогу у националној економији Босне и Херцеговине, али се поставља питање могу ли оне бити генератор будућег развоја државе. Да би се одговорило на ово питање и испитала почетна хипотеза, кориштен је вишеструки линеарни регресиони модел са шест објашњавајућих варијабли и то: дознаке из иностранства, финална потрошња домаћинства, крајња потрошња владе, бруто инвестиције, увоз и извоз. Зависна варијабла је, наравно, бруто домаћи производ. Нулта хипотеза гласи: Новчане дознаке из иностранства имају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Алтернативна хипотеза јесте да новчане дознаке из иностранства немају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Након извршене регресионе анализе и тестирања статистичке значајности дознака из иностранства као једног од параметара модела, на нивоу значајности од 5%, долази се до закључка да параметар није статистички значајан, јер је његова вјероватноћа 0,2942 што је веће од 0,05. Дакле, одбија се нулта и прихвата алтернативна хипотеза: Новчане дознаке из иностранства немају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Оцјењена је и линеарна зависност између БДП-а и дознака из иностранства и на основу вриједности параметра β_1 у износу од -2,421466, закључује се сљедеће: Ако се вриједност бруто домаћег производа повећа за једну јединицу, дознаке из иностранства ће се у просјеку смањити за 2,421466 јединица. То још једном доказује да у Босни и Херцеговини доминирају алтруистички мотиви слања новца. Стандардна грешка параметра β_1 , која показује одступање стварне вриједности дознака од њене оцјењене вриједности износи 2,174155. Коefицијент детерминације у оцјењеном моделу износи 99,30%, односно показује да је 99,30% варијација БДП-а објашњено варијацијама дознака из иностранства, финалне потрошње домаћинства, крајње потрошње владе, бруто инвестиција, увоза и извоза. Прилагођени коефицијент детерминације износи 98,83%, а овако мала разлика између коефицијента детерминације и прилагођеног коефицијента детерминације карактеристика је доброг регресионог модела. Да је модел добар говори и вјероватноћа F статистике која је 0,000000 (што је мање од 0,05), дакле, постоји статистички значајан утицај већине независних варијабли. Стандардна грешка модела у износу од 0,000000604, показује просјечно одступање стварне вриједности зависне варијабле, БДП-а, од оцјењене вриједности.

Испитивање постојања аутокорејације
Да би се испитало постојање аутокорејације, кориштен је тест серијске аутокорејације чије су хипотезе:
Нулта хипотеза: Нема корелације резидуала, односно не постоји аутокорејација, Алтернативна хипотеза: Постоји корелација резидуала, односно постоји аутокорејација.
Пошто је добијени резултат 0,1215 и већи је од 0,05 прихвата се нулта и одбацује алтернативна хипотеза. У моделу не постоји аутокорејација.

Испитивање постојања хетероскедастичности
Нулта хипотеза: Варијанса је хомоскедастична, Алтернативна хипотеза: Варијанса је хетероскедастична.
На основу резултата Breusch-Pagan-Godfrey теста добија се вјероватноћа од 0,6886, што је веће од 0,05, те се прихвата нулта и одбацује алтернативна хипотеза. Модел је хомоскедастичан и не постоји хетероскедастичност.

Испитивање нормалности дистрибуције резидуала
Нулта хипотеза: Резидуали су нормално дистрибуирани, Алтернативна хипотеза: Резидуали нису нормално дистрибуирани.
Пошто резултат Jarque-Bera теста износи 0,596463 и већи је од 0,05, прихвата се нулта и одбацује алтернативна хипотеза. Резидуали имају нормалну дистрибуцију.

ЛИТЕРАТУРА

Агенција за унапређење страних инвестиција у Босни и Херцеговини. (2019). Директна страна улагања (ДСУ) – стање и перформансе.
<http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/investicije/default.aspx?id=180&langTag=bs-BA>, приступљено 09.09.2020. године
Chami, R., Barajas, A., Cosimano, T., Fullenkamp, C., Gapen, M. и Montiel, P. (2008). Macroeconomic Consequences of Remittances. IMF Occasional Paper No. 259, стр. 22
<https://www.imf.org/external/pubs/ft/op/259/op259.pdf>, приступљено 09.09.2020. године
Lin, H. H. (2011). Determinants of Remittances: Evidence from Tonga, IMF Working Paper WP/11/18, стр. 12
https://www.elibrary.imf.org/doc/IMF001/11614-9781455211975/11614-9781455211975/Other_formats/Source_PDF/11614-9781455212569.pdf, приступљено 09.09.2020. године
Neagu, I. C. и Schiff, M. (2009). Remittance Stability, Cyclicity and Stabilizing Impact in Developing Countries. World Bank Policy Research Working Paper 5077, стр. 16.
https://www.researchgate.net/publication/228312051_Remittance_Stability_Cyclicity_and_Stabilizing_Impact_in_Developing_Countries, приступљено 09.09.2020. године
Радио Слободна Европа. (2020). Дијаспора годишње пошаље у БиХ око 2,5 милијарди еура.
<https://www.slobodnaevropa.org/a/dijaspora-godi%C5%A1nje-po%C5%A1alje-u-bih-oko-2-5-milijardi-20200909>, приступљено 12.09.2020. године
Ratha, D. (2003). „Workers' Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance“, Global Development Finance 2003. Washington: World Bank, стр. 157-175
http://documents1.worldbank.org/curated/en/698051468128113998/310436360_20050014094_932/additional/multi0page.pdf, приступљено 09.09.2020. године
Westminster Foundation for Democracy [WFD]. (2020). Cost of Youth Emigration from Bosnia and Herzegovina.
https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/06/Cost-of-Youth-Emigration-from-BH_official_version-1-1.pdf, приступљено 09.09.2020. године